

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет «Образотворче мистецтво»
(назва факультету)

Кафедра живопису
(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломної роботи на здобуття ступеня бакалавра

**на тему: Портретно-жанрова композиція
«Герої без зброї: сенс служіння та людяність»**

Виконав: студентка 4 курсу Чупріна А. Д.
023 «Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація»
освітньо-професійна
програма «Станковий живопис»

Керівник: доцент Єфименко Д. В.

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет «Образотворче мистецтво»**Кафедра станковий живопис / денна форма навчання**

Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри живопису

Ковальова М. М.

« 1 » травня 2026 року

ЗАВДАННЯ

НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТУ

Чупріна Альона Дмитрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи): Портретно-жанрова композиція «Герої без зброї: сенс служіння та людяність»

Керівник проєкту (роботи): Єфименко Дмитро Вікторович, доцент

затверджений наказом вищого навчального закладу від «01» травня 2026 року № 106-ОС.

2. Строк подання студентом творчого проєкту 1 червня 2026 року.

3. Вихідні дані до творчого проєкту: Зібраний підготовчий матеріал під час переддипломної практики.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

- *Обґрунтування актуальності теми;*
- *Збір інформації та систематизація підготовчих матеріалів;*
- *Аналіз аналогів;*
- *Розробка авторської концепції рішення теми;*
- *Композиційний пошук образотворчих засобів втілення творчого задуму;*
- *Технологічні та живописні засоби виконання оригіналів;*
- *Висновки;*
- *Список використаних джерел;*
- *Ілюстративні матеріали.*

5. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

6. Дата видачі завдання – 1 травня 2026 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	<i>Затвердження теми дипломної роботи</i>	<i>Травень</i>	
2	<i>Аналіз аналогів</i>	<i>Квітень Травень</i>	
3	<i>Розробка авторської концепції рішення теми</i>	<i>Квітень</i>	

		<i>Травень</i>	
4	<i>Композиційний пошук образотворчих засобів втілення творчого задуму;</i>	<i>Квітень Травень</i>	
5	<i>Затвердження ескізів рішення теми</i>	<i>Травень</i>	
6	<i>Систематизація інформації до пояснювальної записки</i>	<i>Травень</i>	
7	<i>Виконання оригіналів дипломної роботи</i>	<i>Травень Червень</i>	
8	<i>Оформлення пояснювальної записки та дипломної роботи</i>	<i>Червень</i>	
9	<i>Захист дипломної роботи</i>	<i>Червень</i>	

Студент

(підпис)

Чупріна А. Д.

(прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

(підпис)

Єфименко Д. В.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота присвячена осмисленню образу рятувальника ДСНС України як людини, що діє в умовах війни, руйнувань і небезпеки. У роботі розглянуто сучасне розуміння героїзму, пов'язаного зі служінням, відповідальністю та допомогою іншим. Проаналізовано теоретичні джерела та художні аналоги, що дозволило визначити основні композиційні та образні принципи. У процесі виконання було розроблено авторську концепцію та створено сюжетно-тематичну композицію, побудовану на узагальненні форми, контрасті світла і темряви, силуеті та мінімальній кількості деталей.

У центрі композиції зображено рятувальника ДСНС, під час виконання службового обов'язку серед зруйнованого внаслідок бойових дій. Руйнування житлових будівель підкреслюють масштаби трагедії, спричиненої війною, а образ рятувальника виступає символом мужності, витримки та самовідданості. За допомогою контрастного освітлення, узагальнених форм і лаконічних художніх засобів у роботі передано атмосферу небезпеки, напруження та водночас надії на подолання наслідків руйнувань.

ABSTRACT

The diploma project is devoted to the interpretation of the image of a Ukrainian State Emergency Service rescuer as a person acting in conditions of war, destruction, and danger. The work examines the contemporary understanding of heroism associated with service, responsibility, and helping others. Theoretical sources and artistic analogues were analyzed, which made it possible to identify the main compositional and visual principles. During the project, an original concept was developed and a thematic composition was created based on form generalization, contrast of light and darkness, silhouette, and a minimal amount of details.

The composition depicts a rescuer of the State Emergency Service of Ukraine performing his professional duty amid an urban environment destroyed by military

actions. The damaged residential buildings emphasize the scale of the tragedy caused by the war, while the image of the rescuer serves as a symbol of courage, resilience, and selfless dedication. Through the use of dramatic lighting, generalized forms, and concise visual means, the artwork conveys an atmosphere of danger, tension, and at the same time hope for overcoming the consequences of destruction.

ЗМІСТ

1.	Обґрунтування актуальності теми.....	8
2.	Збір інформації та систематизація підготовчих матеріалів.....	10
3.	Аналіз аналогів.....	12
4.	Розробка авторської концепції рішення теми.....	16
5.	Композиційний пошук образотворчих засобів втілення творчого задуму.....	18
6.	Технологічні та живописні засоби виконання художнього твору.....	20
7.	Висновки.....	21
8.	Список використаних джерел.....	24
9.	Список ілюстрацій.....	26
10.	Альбом ілюстрацій.....	27

1. Обґрунтування актуальності теми

Тема дипломної роботи «Герої без зброї: сенс служіння та людяність» присвячена осмисленню ролі працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій у сучасному українському суспільстві. У контексті війни особливо виразно проявляється діяльність людей, які не беруть участі у збройній боротьбі, але щодня працюють у місцях руйнувань, пожеж і катастроф. Саме рятувальники першими опиняються там, де зруйновано будинки, де є постраждалі, де потрібна негайна допомога. Вони розбирають завали, евакуюють людей, гасять пожежі та відновлюють можливість подальшого міського існування. За відсутності цієї роботи наслідки руйнувань залишалися б значно довше, а саме середовище втрачало б ознаки життя. Саме через їхню діяльність після катастрофи з'являється відчуття, що простір можна відновити, а життя може продовжуватися.

Вибір теми пов'язаний із зацікавленням сучасною українською реальністю та образом людини, яка діє в умовах небезпеки і бере на себе відповідальність за інших. Поштовхом до формування творчого задуму стали спостереження за наслідками обстрілів, станом міського середовища після руйнувань і роботою рятувальників. У центрі уваги опинився не лише сам факт порятунку, а внутрішній стан людини, яка свідомо обирає допомагати і залишатися поруч у складних обставинах.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка авторської концепції та створення сюжетно-тематичної композиції «Герої без зброї: сенс служіння та людяність», у якій засобами станкового живопису розкривається образ рятувальника як людини, що діє в умовах руйнування, пожежі та небезпеки, і через свою діяльність утверджує цінність життя, відповідальність і здатність допомагати іншим.

Відповідно до мети було поставлено такі завдання:

- обґрунтувати актуальність теми в сучасному соціокультурному та мистецькому контексті;

- зібрати, опрацювати та систематизувати теоретичні й візуальні матеріали, пов'язані з темою війни, катастрофи та образу людини, яка допомагає іншим;
- проаналізувати художні аналоги з метою виявлення композиційних, світлотіньових і образних засобів;
- сформувати авторську концепцію твору та визначити його змістове спрямування;
- здійснити композиційний пошук і визначити основні образотворчі рішення;
- обґрунтувати вибір техніки, матеріалів і живописних прийомів виконання;
- створити завершену композицію та узагальнити результати роботи.

Об'єктом дослідження є образ людини в сучасному станковому живописі в умовах війни та катастрофи. Предметом роботи є композиційні, образні, світлотіньові та технологічні засоби створення сюжетно-тематичної композиції «Герої без зброї: сенс служіння та людяність».

Джерельну базу становлять сучасні наукові публікації, дослідження у сфері візуальної культури, матеріали, присвячені темі війни, травматичного досвіду, а також аналіз ролі мистецтва у відображенні складних соціальних процесів. Окрему групу складають візуальні джерела – живописні твори, фотографії роботи рятувальників. Усі ці матеріали дозволяють простежити різні підходи до зображення людини у просторі руйнування.

Теоретичну основу роботи становлять сучасні дослідження, у яких розглядається образ війни у візуальній культурі, трансформація уявлень про героїзм, а також особливості сприйняття людиною простору після катастрофи. Важливе значення має аналіз творів Пабло Пікассо, Едварда Хоппера та сучасних візуальних практик, що дозволило визначити принципи побудови композиції, роботи зі світлом і узагальнення форми.

2. Збір інформації та систематизація підготовчих матеріалів

Поштовхом до вибору теми стали події, у яких сьогодні живе українське суспільство. Війна змінила уявлення про героїзм, тому поряд із військовими особливо помітними стали люди, які рятують інших, не беручи до рук зброю. Саме працівники ДСНС щодня працюють у місцях пожеж, руйнувань і обстрілів, допомагають постраждалим, розбирають завали та повертають людям можливість жити далі. Їхня діяльність стала основою творчого задуму роботи «Герої без зброї, сенс служіння та людяність». У центрі уваги опинився не сам факт порятунку, а внутрішній стан людини, яка свідомо обирає допомагати іншим навіть у ситуації страху і небезпеки.

Підготовчий етап роботи передбачав збір теоретичних і візуальних матеріалів, необхідних для формування цілісного художнього образу. Опрацьовані матеріали були систематизовані відповідно до їхньої ролі у формуванні творчого задуму: одні джерела допомогли точніше зрозуміти сучасний контекст теми, інші стали орієнтирами для пошуку образу рятувальника, окремий блок становили матеріали, пов'язані зі стилістикою, пластикою фігури, силуетом, контрастом і символічною побудовою композиції. Значну увагу було приділено роботам, у яких людина подається як узагальнений образ, а простір будується через великі темні площини, силуети та мінімальну кількість деталей.

У сучасних дослідженнях війни [6] дедалі більше уваги приділяється тому, як її наслідки змінюють повсякденний простір людини. Зруйновані фасади, темні вікна, уламки бетону, порожні вулиці, пошкоджені під'їзди, залишені речі та сліди пожежі поступово перетворюються на образи пам'яті. Через це у мистецтві війни часто з'являються мотиви розбитих або забитих дошками вікон, дитячих іграшок серед уламків, покинутих меблів, відкритих дверей, темних сходових клітин і світла в одному вцілілому вікні. Такі деталі дозволяють показати руйнування через неможливість повернення до звичного життя.

У дослідженнях, присвячених психології травми [1], підкреслюється, що після катастрофи людина починає особливо гостро сприймати звичні предмети та деталі побуту. Порожня кімната, залишений одяг, відчинені двері, розбите дзеркало або стілець серед уламків часто справляють сильніше враження, ніж це може здаватись на перший погляд. Подібні речі зберігають відчуття людської присутності навіть тоді, коли самої людини вже немає у просторі. Саме тому в сучасному мистецтві війни окремі предмети нерідко набувають символічного значення.

Помітне місце у сучасній культурі займає і образ героя. Новітні дослідження [3] показують, що сьогодні героїзм дедалі частіше пов'язується з готовністю допомагати іншим, брати на себе відповідальність і залишатися поруч у непередбачуваних обставинах. У сучасній українській культурі одним із найбільш виразних образів останніх років стають рятувальники, медики та волонтери.

Окрему увагу привертають дослідження, присвячені міському простору після війни [4], адже у них підкреслюється, що після руйнування місто починає сприйматися як великий темний простір, у якому навіть незначне джерело світла набуває символу надії. Освітлене вікно, ліхтар, фари автомобіля, відблиск на мокрому асфальті або силует людини в освітленому проході починають сприйматися як образи присутності життя.

Для розуміння ролі візуальних образів під час війни варто використати дослідження про цифрове мистецтво [5], соціальні мережі, плакати, мурали та інші сучасні форми візуальної комунікації. У таких роботах аналізується, як формується образ війни у цифровому просторі, чому окремі символи стають впізнаваними, також зазначається, що війна змінила спосіб сприйняття фотографії, документального кадру та цифрового зображення. Велике значення почали відігравати силуети, контраст чорного і білого, темні площини, дим, різке світло та мінімальна кількість деталей. Подібні прийоми дозволяють зробити образ більш узагальненим і водночас більш виразним.

Значну роль у підготовці роботи відіграв аналіз візуальних джерел. Було переглянуто музейні колекції, художні альбоми, плакатне мистецтво, графіку та сучасні приклади символічної композиції. Особливу увагу привернули твори, побудовані на контрасті чорного і білого, великих силуетних формах і мінімальній кількості деталей.

У процесі підготовки також виконувалися попередні замальовки та ескізи, а також були робота з фотографіями. Частина з них була побудована на силуеті окремої постаті, частина – на поєднанні людини і великого міського простору. Поступово стало зрозуміло, що для цієї теми найбільш виразним є саме узагальнений підхід, у якому велике значення мають темні площини, світлі акценти, силуети будівель і фігура людини, яка залишається головним змістовим центром композиції. Пошук пластичного рішення також передбачав роботу з позою, нахилом корпусу, положенням рук і загальним характером силуету.

Аналіз і узагальнення підготовчих матеріалів дозволили визначити основні образні орієнтири майбутньої роботи. У процесі відбору було зрозуміло, що тема героїзму без зброї найкраще розкривається через стриманий стиль, контрастне рішення, мінімальну кількість деталей і сильний узагальнений образ людини. Саме на основі цих спостережень було сформовано візуальний ряд, який став основою подальшого композиційного та образного пошуку.

3. Аналіз аналогів

Звернення до художніх аналогів у межах цієї роботи пов'язане з потребою чітко визначити, якими засобами можна передати стан простору після руйнування і місце людини в ньому. Йдеться про усвідомлений відбір прикладів, у яких вирішено ті ж самі задачі: узагальнення фігури, робота з контрастом, побудова середовища через світло і масу, а також передача події

як цілісного стану. Саме тому першим орієнтиром обрано твір, у якому ці принципи сформульовані максимально концентровано.

У процесі пошуку стилістичного рішення значний інтерес викликала композиція Саши Анісімової. «Вкрадені життя» (іл. 1). Для цієї роботи близькими виявилися її чорно-біла гама, тема війни, руйнування та людського страждання. Поштовхом до створення картини стало бомбардування її рідного міста авіацією на початку повномасштабного вторгнення. Ця подія стала одним із перших прикладів масового знищення мирного населення з повітря, тому твір одразу набув значення антивоєнного висловлювання і художнього протесту проти насильства.

У межах власної теми особливий інтерес викликає момент, коли після вибуху людина бачить перед собою вже інше місто. Будинок, у якому ще вчора жили люди, перетворюється на уламки. Вулиця, де був звичний рух, стає порожньою. У такому просторі особливо помітною стає роль тих, хто приходить допомагати. Саме рятувальники повертають відчуття того, що ситуація не є остаточно втраченою, а життя може продовжуватися навіть після руйнування.

Композиція показує, яким чином мистецтво може передавати тему війни через стан людини, її страх, втрату і відчуття руйнування звичного світу. У картині відсутній конкретний сюжетний центр або окремий герой. Усі постаті включені в єдиний простір катастрофи, де уламки, різкі світлові акценти і фрагментовані форми створюють відчуття постійного руху та нестабільності. Завдяки цьому виникає враження, що руйнування відбувається безпосередньо перед глядачем. Простір у композиції не має стабільної структури: площини розламані, напрямки не співпадають, фігури ніби зміщуються одна відносно одної. Усе це формує відчуття середовища, яке втратило рівновагу.

Важливим є і спосіб роботи з фігурою. Людина в ілюстраціях, «Вкрадені життя» не подається як індивідуальний портрет. Постать узагальнюється, підпорядковується ритму композиції і стає частиною загальної структури. Через це увага переноситься з окремого персонажа на сам стан простору.

Такий підхід дозволяє уникнути буквальності і зосередитися на внутрішньому напруженні сцени.

Окреме значення має колористичне рішення. Обмеження чорно-білою гамою пов'язане не лише зі стилістикою, а й із бажанням позбавити зображення другорядних відволікаючих елементів. Контраст стає основним інструментом побудови форми, а світло – засобом організації композиції. Воно не описує об'єм у традиційному розумінні, а виділяє ключові фрагменти, формуючи загальну напругу.

Саме ці принципи є близькими до завдань дипломної роботи. Йдеться про відмову від деталізації заради узагальненого образу, про використання контрасту як основного засобу виразності та про розуміння простору як активної частини композиції. У власній роботі також важливо показати не окрему подію, а стан середовища, у якому діє людина.

Подальший аналіз переходить до іншого типу простору, де відсутнє фізичне руйнування, проте змінюється спосіб його сприйняття. У цьому контексті важливими є міські роботи Віктора Ковтуна. Звернення до них пояснюється необхідністю знайти рішення для зображення міста як великої цілісної маси, у межах якої світло відіграє структурну роль.

У картинах Віктора Ковтуна (іл. 5, 6) архітектура подається узагальнено. Будівлі не деталізуються, їхні форми спрощені, а основна увага зосереджена на співвідношенні світлого і темного. Місто у таких роботах виглядає як система площин, у якій окремі вікна стають точками напруги. Світло в них не є декоративним елементом, воно визначає глибину, ритм і структуру всього простору.

Особливість цих робіт полягає у тому, що навіть без зображення дії виникає відчуття присутності людини. Контраст між внутрішнім і зовнішнім простором створюють уявлення про життя, яке приховане за фасадом. У цьому випадку світло виконує функцію носія змісту.

Такий підхід є принципово важливим для дипломної роботи, оскільки дозволяє вирішити задачу побудови фону. Місто не потребує детального

опрацювання кожного елемента. Достатньо створити велику темну масу, у якій світлові акценти формують глибину і ритм. Це дозволяє зосередити увагу на передньому плані, не втрачаючи цілісності композиції.

Після аналізу живописних прикладів логічним є звернення до сучасної візуальної культури, зокрема до фотографії, де подібні принципи отримали інший розвиток. У цьому контексті показовим є документальні фотографії рятувальників ДСНС України під час ліквідації наслідків ракетних ударів по житлових будинках. (іл. 14), створений на саме під час роботи працівників служби ДСНС.

Візуальне рішення фото ґрунтується на відмові від півтонів. Кольори виступають як основні елементи, між якими майже відсутні переходи. Такий підхід дозволяє сприймати зображення як систему чітких мас, де кожен елемент має визначене місце. Простір формується не через об'єм, а через співвідношення світла і темряви.

Фігури персонажів у цьому середовищі також підпорядковані загальному принципу. Вони читаються як силуети, у яких головну роль відіграє контур і положення в просторі. Деталі зведені до мінімуму, але завдяки контрасту образ залишається впізнаваним. Світло використовується вибірково, воно підкреслює ключові частини і задає напрямок руху.

Звернення до цього прикладу пов'язане з необхідністю знайти сучасну візуальну мову, у якій ті самі принципи працюють у більш концентрованій формі. У дипломній роботі також використовується обмежена гама, де контраст стає основним засобом виразності. Це дозволяє зосередитися на силуеті рятувальника, його положенні та дії, не перевантажуючи композицію деталями.

Таким чином, розглянуті аналоги формують послідовну логіку переходу від класичного живопису до сучасних візуальних практик. У кожному з них по-різному вирішується питання простору, фігури і світла, проте всі вони об'єднані спільним підходом: відмовою від зайвого заради концентрації на

головному. Саме цей принцип лежить в основі авторського рішення і визначає характер майбутньої композиції.

4. Розробка авторської концепції рішення теми

Тема «Герої без зброї: сенс служіння та людяність» пов'язана з осмисленням ролі працівників ДСНС у сучасній Україні. В умовах війни саме рятувальники стали одними з тих людей, чия присутність у суспільстві почала сприйматися зовсім інакше. Їхня робота давно вийшла за межі звичного уявлення про професію, пов'язану з пожежами чи аваріями. Сьогодні вони працюють у місцях обстрілів, розбирають завали, евакуюють постраждалих, гасять пожежі після ракетних ударів.

У центрі роботи знаходиться людина, яка свідомо бере на себе відповідальність за інших. Рятувальник щодня опиняється в просторі небезпеки, пожежі, руйнування і людського страху. Попри це він продовжує працювати, допомагати, шукати людей під завалами, виносити постраждалих і залишатися поруч до кінця. Через це образ героя без зброї пов'язаний із внутрішньою стійкістю, готовністю діяти та здатністю зберігати людяність у складних умовах.

Служіння у цій роботі сприймається як свідомий моральний вибір. Рятувальник не може зупинити війну, але саме від нього часто залежить, чи залишиться людина живою, чи отримає допомогу, чи зможе повернутися додому. Через це в роботі головна увага приділяється людині, яка, стискаючи щелепи, працює не звертаючи уваги на ризики до власного життя.

Назва «Герої без зброї» пов'язана з образом людей, які проявляють силу через свою роботу, витримку і готовність допомагати. Такий героїзм проявляється у щоденних діях, у втомі, у складних умовах і в постійній присутності поруч із тими, хто потребує підтримки. Саме така стримана форма героїзму стала основою творчого задуму.

Для цієї теми виявився близьким узагальнений підхід до побудови композиції. У процесі пошуку стало зрозуміло, що велика кількість деталей починає відволікати увагу. Через це композиція поступово ставала більш стриманою. У роботі велике значення мають силует, темна площа, контраст і загальна атмосфера простору. Такий підхід дозволяє сильніше зосередити увагу на людині.

Близькою виявилася стилістика, у якій головну роль відіграють узагальнення форми, мінімальна кількість деталей і контраст світлого та темного. Через таке рішення увага концентрується на позі, жесті, силуеті та внутрішньому стані персонажа. Для цієї теми особливо доречною є символічна композиція, де рятувальник сприймається як узагальнений образ служіння, витримки та людяності.

Композиційне рішення передбачає поєднання великого міського простору і людської постаті. Людина може знаходитися на передньому плані або розташовуватися серед руйнувань, але саме вона залишається головним змістовим центром. Такий підхід дозволяє показати масштаб трагедії та значення окремої людини. Простір навколо може виглядати великим, майже порожнім, однак присутність рятувальника все одно визначає зміст усієї композиції.

Світло у цій роботі має окреме значення. Воно пов'язане з образом надії, допомоги і самого життя. Темрява створює відчуття страху, руйнування і невідомості. На цьому фоні будь-яке джерело світла – вікно, ліхтар, прожектор, світла пляма на фігурі – починає виглядати як знак того, що життя продовжується.

Велике значення у роботі має простір. Він повинен виглядати важким, темним і нестійким. Руйнування, великі порожні площини, силуети будівель, темне небо та окремі джерела світла формують середовище, у якому людина здається меншою за все, що її оточує. Через це сильніше відчувається масштаб руйнування. Разом із цим сильніше відчувається значення самої людської

присутності. Рятувальник у такому просторі залишається головною фігурою, яка приносить допомогу, порядок і відчуття надії.

Колір у роботі планується стриманим. У просторі переважатимуть темні, приглушені відтінки, пов'язані з бетоном, димом, попелом, нічним містом і руйнуванням. На такому тлі світлі акценти виглядатимуть більш помітно.

5. Композиційний пошук образотворчих засобів втілення творчого задуму

Робота над композицією передбачала поетапний пошук такого рішення, яке дозволяє поєднати образ людини і великий міський простір без втрати цілісності. На початковому етапі було виконано кілька варіантів, у яких змінювалися співвідношення фігури і середовища, положення основних мас та характер світла.

Перші ескізи будувалися на більш прямому зображенні сцени. У них рятувальник подавався як центральна фігура з достатньою кількістю деталей, а простір виконував роль фону. Таке рішення дозволяло чітко показати людину, однак поступово стало зрозуміло, що надмірна деталізація послаблює загальне враження. Увага розпорошувалася, а композиція втрачала напруження.

Подальший пошук привів до спрощення форми. Фігура почала розглядатися як силует, у якому головну роль відіграє положення корпусу, нахил, рух рук і загальний контур. Такий підхід дозволив зосередитися на дії і внутрішньому стані, не перевантажуючи зображення другорядними елементами. Окремо вирішувалося питання розташування фігури у просторі. Було розглянуто варіанти з центральною композицією, де постать займає середину, а також варіанти зі зміщенням у бік. Найбільш переконливим виявилось рішення, у якому фігура зміщена від центру і взаємодіє з простором через напрям руху. Це дозволяє створити відчуття дії і уникнути статичності.

Важливим етапом стала робота з масштабом. У деяких ескізах людина виглядала занадто великою і домінувала над середовищем. У інших – навпаки, губилася серед архітектури. У результаті було знайдено баланс, за якого фігура залишається головним змістовим центром, але водночас відчувається масштаб простору.

Композиційна структура вибудовується через великі площини. Місто подається узагальнено: силуети будівель, темні маси, розбиті площини. Вони не деталізуються, а працюють як основа, на якій тримається вся сцена. Такий підхід дозволяє уникнути перевантаження і зосередитися на головному. Особливу роль відіграє напрям руху. У композиції використовується діагональна побудова, яка задає динаміку. Діагональ може формуватися через положення фігури, напрям світла або взаємодію елементів простору. Завдяки цьому погляд глядача рухається по площині картини і не зупиняється в одній точці. Світло виступає одним із ключових засобів організації композиції. У процесі пошуку було визначено, що рівномірне освітлення не дає потрібного ефекту. Найбільш переконливим виявилось контрастне рішення, у якому темний простір поєднується з локальними світловими акцентами. Саме світло дозволяє виділити фігуру і задати глибину.

Було розглянуто різні варіанти розміщення джерел світла: верхнє, бокове, локальне. У результаті обрано рішення, де світло має направлений характер і формує окремі ділянки. Це дозволяє створити відчуття об'єму і водночас зберегти узагальненість. Колористичний пошук також проходив через спрощення. Від багатогамної гамми було відмовлено на користь стриманого рішення. Основу складають темні відтінки, які формують середовище. Світлі ділянки використовуються як акценти і підсилюють композицію. У процесі роботи стало зрозуміло, що надлишок кольору знижує виразність. Саме тому перевага надається обмеженій гамі, де головну роль відіграє співвідношення світлого і темного. Окремо опрацьовувалася взаємодія фігури і простору. Важливо було досягти такого стану, коли людина не виглядає відірваною від

середовища. Для цього силует фігури частково «входить» у темні маси, а світло об'єднує її з оточенням.

У результаті композиційного пошуку було сформовано рішення, у якому основну роль відіграють силует, контраст і співвідношення мас. Фігура рятувальника стає центральним елементом, але її значення розкривається через взаємодію з простором. Саме така побудова дозволяє передати тему служіння і присутності людини у складному середовищі.

6. Технологічні та живописні засоби художнього твору

Перед створенням оригіналу триптиху «Герої без зброї: сенс служіння та людяність» було проведено комплекс підготовчих робіт. У процесі пошуку художнього рішення виконано низку ескізів, а також підготовлено картон того ж формату, що й майбутні твори. Це дало можливість детально опрацювати композицію та уточнити основні пластичні й образні характеристики роботи.

Дипломна робота виконується у техніці олійного живопису на полотні. Вибір цієї техніки пов'язаний із можливістю передати складні співвідношення світла і темряви, а також створити глибину простору через багат шаровість.

Основа роботи – полотно на підрамнику. Перед початком виконання воно ґрунтується, що забезпечує рівномірне нанесення фарби і довговічність живописного шару. Формат обирається з урахуванням композиції, щоб зберегти баланс між фігурою і простором.

Першим етапом є рисунок на полотні (іл. 14). На цьому етапі визначається розташування основних мас, положення фігури, співвідношення планів. Особлива увага приділяється силуету, оскільки саме він є основою образу.

Після цього виконується підмальовок. Його завдання – задати загальні тональні відношення і розподіл світла. На цьому етапі вже визначається, де будуть найтемніші і найсвітліші ділянки. Підмальовок виконується розрідженою фарбою, що дозволяє швидко окреслити структуру.

Наступний етап – робота з кольором і формою. Фарба наноситься поступово, з урахуванням попереднього шару. Велике значення має співвідношення тонів, оскільки саме воно формує об'єм і глибину.

Фігура рятувальника прописується більш точно, ніж інші частини композиції. Увага зосереджується на положенні тіла, жестах і взаємодії з простором. Деталізація не є пріоритетною, оскільки головну роль відіграє узагальнений образ.

Простір виконується більш широкими мазками. Це дозволяє зберегти узагальненість і не перевантажувати зображення. Темні маси пишуться щільніше, що створює відчуття ваги і глибини.

Світлі ділянки виконуються більш легко і тонко. Вони накладаються поверх темного шару і формують акценти. Саме через світло вибудовується структура композиції.

Важливу роль відіграє фактура. У роботі поєднуються різні типи мазка: від щільного до більш вільного. Це дозволяє передати різні стани поверхні – твердість, м'якість, глибину.

На завершальному етапі уточнюються співвідношення світла і темряви, підсилюються контрасти, коригуються силуети. Саме на цьому етапі робота набуває завершеного вигляду.

У результаті використання обраних технологічних і живописних засобів формується цілісний образ, у якому поєднуються узагальненість форми, контрастне рішення і виразний силует. Це дозволяє передати тему роботи через простір, світло і фігуру людини, не перевантажуючи зображення зайвими деталями.

7. Висновки

Робота над пояснювальною запискою передбачала послідовне вивчення теоретичних джерел, аналіз художніх аналогів, пошук композиційного

рішення та створення авторської композиції «Герої без зброї: сенс служіння та людяність».

У процесі теоретичного опрацювання матеріалів було уточнено сучасне розуміння теми героїзму. Встановлено, що у сучасному культурному контексті героїзм пов'язується з готовністю допомагати, брати відповідальність і діяти в умовах небезпеки. Образ рятувальника розглядається як приклад людини, яка працює у просторі руйнування та забезпечує можливість подальшого існування середовища і людей у ньому. Також було визначено, що важливу роль у сприйнятті теми відіграють деталі середовища — уламки, пошкоджені будівлі, світло у вікнах, які формують уявлення про простір після катастрофи.

Аналіз художніх аналогів дозволив визначити основні образотворчі принципи, які можуть бути використані у власній роботі. На прикладі твору Віктора Ковтуна «Хроніки війни» було встановлено значення узагальнення форми та передачі стану через композицію. Документальні фотографії рятувальників ДСНС дали можливість зрозуміти принцип побудови міського простору через темні площини і світлові акценти. Візуальна стилістика Цифрова ілюстрація Анісімової Саші дозволила звернути увагу на використання контрасту чорного і білого, силуету та мінімальної кількості деталей як засобів підсилення виразності. У результаті було визначено, що цілісність композиції досягається через обмеження зображальних засобів і концентрацію на головному.

У процесі розробки авторської концепції було сформовано основну ідею роботи, яка полягає у зображенні людини, що здійснює акт служіння у складних умовах. Визначено, що образ рятувальника має подаватися узагальнено, без надмірної деталізації, через силует, позу та взаємодію з простором. Особлива увага приділяється співвідношенню людини і середовища, де простір підкреслює масштаб ситуації, а присутність людини визначає зміст композиції.

Композиційний пошук дозволив знайти рішення, у якому поєднуються велика темна маса міського простору і фігура рятувальника. Було встановлено,

що найбільш виразним є варіант із використанням силуету, діагональної побудови та контрастного освітлення. Світло виконує функцію акценту і формує глибину, тоді як темні площини об'єднують композицію. Визначено, що надлишок деталей знижує цілісність, тому було обрано стриманий підхід до зображення.

У процесі виконання роботи було обґрунтовано вибір техніки олійного живопису, яка дозволяє передати складні тональні співвідношення та глибину простору. Послідовність виконання включала рисунок, підмальовок, роботу з кольором і завершальне уточнення. Встановлено, що поєднання щільного і вільного мазка дозволяє передати різні стани поверхні та зберегти узагальненість композиції.

У результаті виконання дипломної роботи створено цілісну сюжетно-тематичну композицію, у якій розкрито образ рятувальника як людини, що діє у просторі руйнування і через свою діяльність підтримує можливість подальшого існування життя. Отримані результати підтверджують, що використання узагальнення, контрасту, світла і силуету дозволяє досягти виразного художнього рішення та передати зміст теми без надмірної деталізації.

8. Список використаних джерел

1. AP Photos: War-Themed Murals in Kyiv Honor Ukraine's Fallen Soldiers. Associated Press. 2024. URL: <https://apnews.com/article/680a84b1017d77149947ce6343e78cda>.
2. Art Therapy of the Ukrainian War History Beginning. ResearchGate. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/382099751_Art_Therapy_of_the_Ukrainian_War_History_Beginning.
3. Brit cabbie turned combat medic Peter Fouche who saved more than 200 soldiers killed in Ukraine. The Sun. 2024. 1 July. URL: <https://www.thesun.co.uk/news/28877002/ukraine-brit-peter-fouche-killed-frontline-hero/>.
4. Chmil H., Sydorenko O. Representation of the Phenomenon of the Sacredness of Khortytsia Island and Cossack Culture by Means of Cinema and Photography. Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. 2024. URL: <https://audiovisual-art.knukim.edu.ua/article/view/302776>.
5. Heroic Identity as a Sociocultural Phenomenon in the Conditions of the Russian-Ukrainian War. Amazonia Investiga. 2024. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2872/4599>.
6. Kot S., Mozolevska A. Digital War Diaries: Witnessing the 2022 Russian War against Ukraine. Memory, Mind & Media. 2024. Vol. 3. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/memory-mind-and-media/article/digital-war-diaries-witnessing-the-2022-russian-war-against-ukraine/B5199CA8AB84160478063198A9B27681>.
7. Kot S., Mozolevska A., Polishchuk O., Stodolinska Y. The Discursive Power of Digital Popular Art during the Russo-Ukrainian War: Re/Shaping Visual Narratives. Arts. 2024. Vol. 13. No. 1. Article 38. URL: <https://www.mdpi.com/2076-0752/13/1/38>.

8. Meet Unsung Heroes of Ukraine's Home Guard – Unarmed Men Who Run into Burning Buildings Hit by Missiles to Save Lives. The Sun. 2024. URL: <https://www.thesun.co.uk/news/37608184/ukraine-home-guard-unarmed-heroes-save-lives/>.
9. Visual Frames of the Russian-Ukrainian War in Ukrainian Culture. ResearchGate. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/379122529_Visual_Frames_of_the_russian-Ukrainian_War_in_Ukrainian_Culture.
10. Дорохова В. Образ воїна в українському живописі 2014–2024 років: теми, ідеї, символи. Українська академія мистецтва. 2024. URL: <https://journals.naoma.kyiv.ua/index.php/uam/article/view/292>.
11. Приходько Н. К. Травми війни та культурні ідентичності: візуальні медіа в українському контексті. Серія: Філософія, культурологія, соціологія. 2024. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/culturology/article/view/238>.

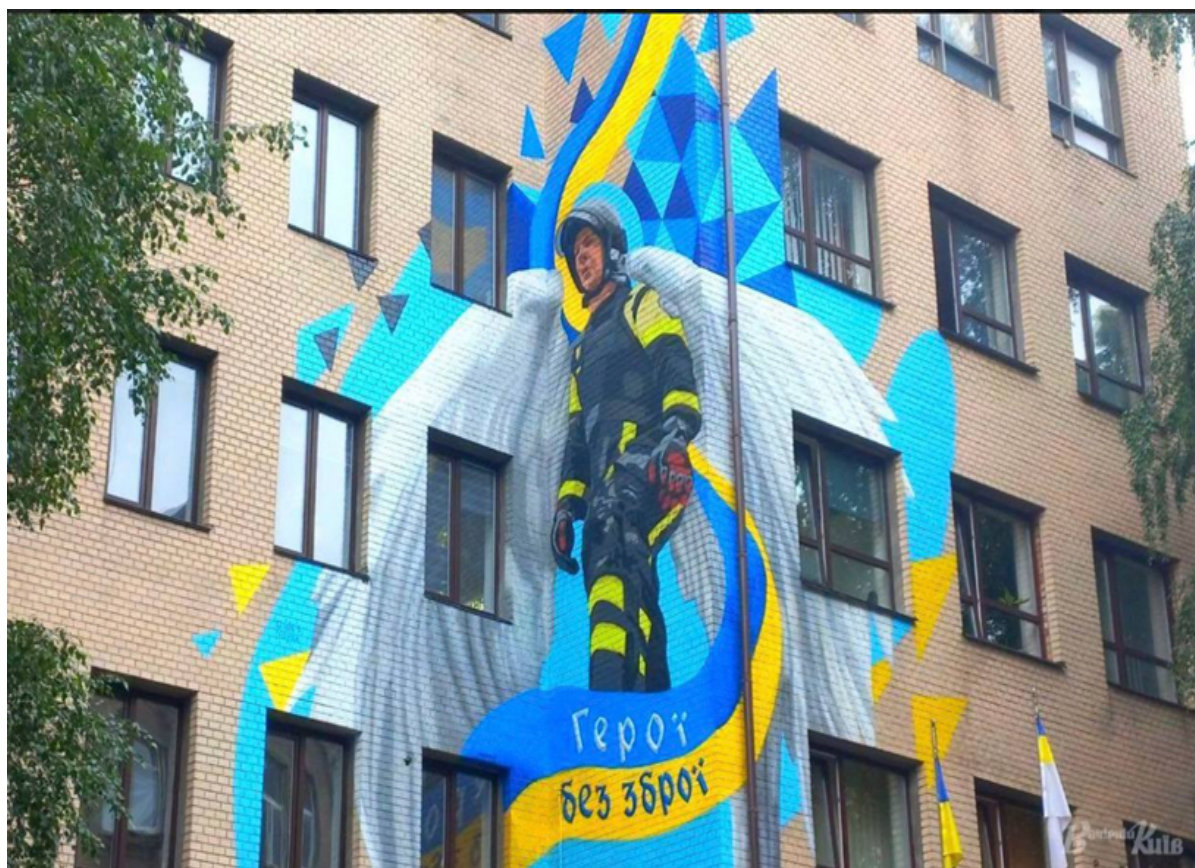
9. Список ілюстрацій

1. Анісімова Саша. Вкрадені життя. 2022. Фотографія, цифрова ілюстрація.
2. Гідеван Віталій, Нойна Олена. Герої без зброї. 2022. Мурал. Київ, вул. Круглоуніверситетська, 20/1.
3. Давидюк Богдана. Бомби. 2022. Плакат, цифрова графіка. 120 × 100 см.
4. Документальні фотографії рятувальників ДСНС України під час ліквідації наслідків ракетних ударів по житлових будинках. 2022–2025. Цифрова фотографія. Архіви ДСНС України.
5. Ковтун Віктор. Фіксація злочинів. 2023. Полотно, олія. 120 × 90 см. Приватна колекція.
6. Ковтун Віктор. Хроніки війни. 2022. Полотно, олія. 150 × 100 см. Авторська колекція.
7. Проект Ukraine Ablaze. Серія художніх робіт, присвячених осмисленню російсько-української війни. 2022–2024. Змішані техніки. Виставкові простори та колекції авторів.
8. Трунова Вікторія. Сирени повітряної тривоги. 2022. Картон, олія. 86 × 122 см. Приватна колекція.
9. Шерешевський Владислав. Дороги війни. 2023. Полотно, олія. 100 × 80 см. Приватна колекція.
10. Шерешевський Владислав. Ворога знищено. 2025. Полотно, олія. 100 × 80 см. Приватна колекція.
11. Композиційні і стилістичні пошуки до дипломного проекту.
12. Картон до дипломної роботи.
13. Кольорові пошуки до дипломного проекту.
14. Рисунок на полотні.
15. Чупріна А. Д. Дипломна робота «Герої без зброї: сенс служіння та людяність». 2026. Полотно, олія.

10. Альбом ілюстрацій

Іл. 1. Анісімова Саша. Вкрадені життя. 2022.

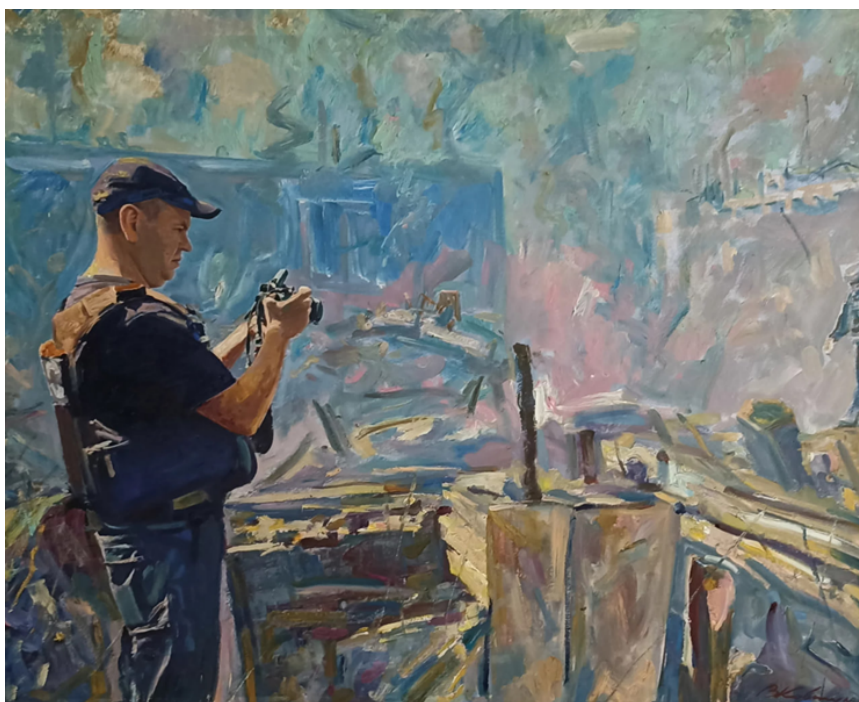
Ілю 2. Гідеван Віталій, Нойна Олена. Герої без зброї. 2022

Іл. 3. Давидюк Богдана. Бомби. 2022.

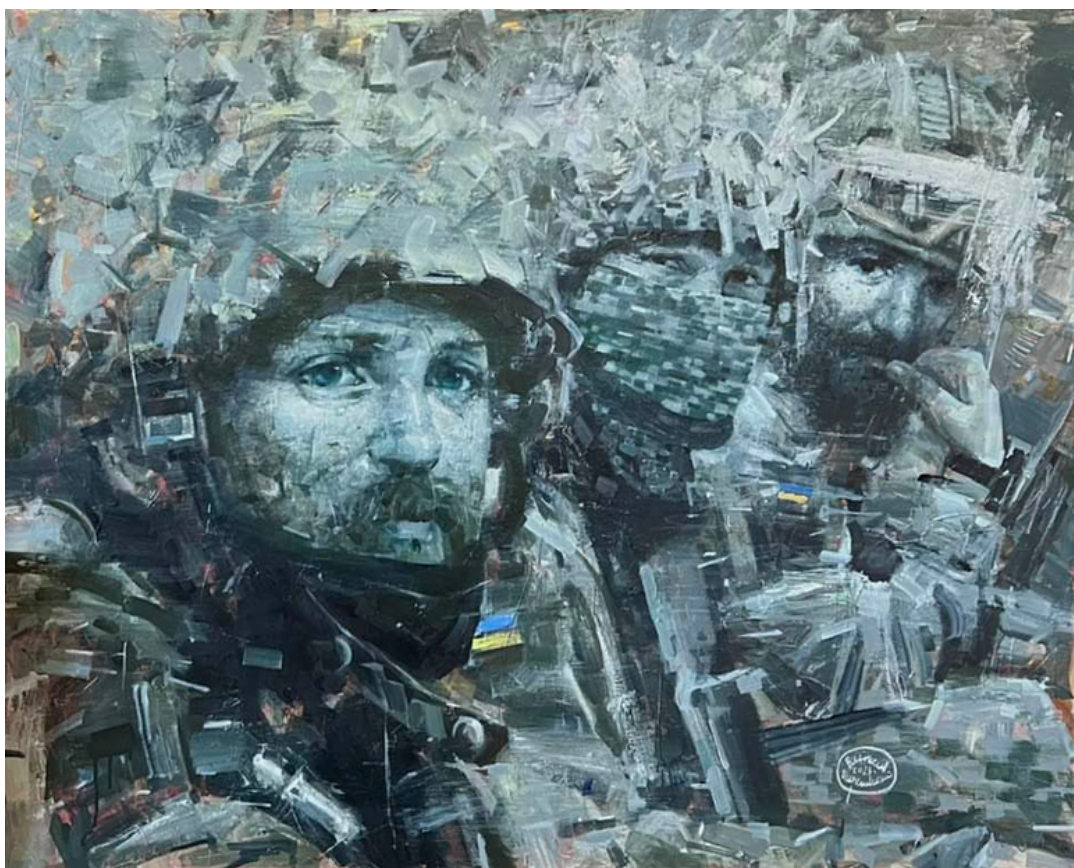
Іл. 4. Документальні фотографії рятувальників ДСНС України під час ліквідації наслідків ракетних ударів по житлових будинках. 2022–2025.

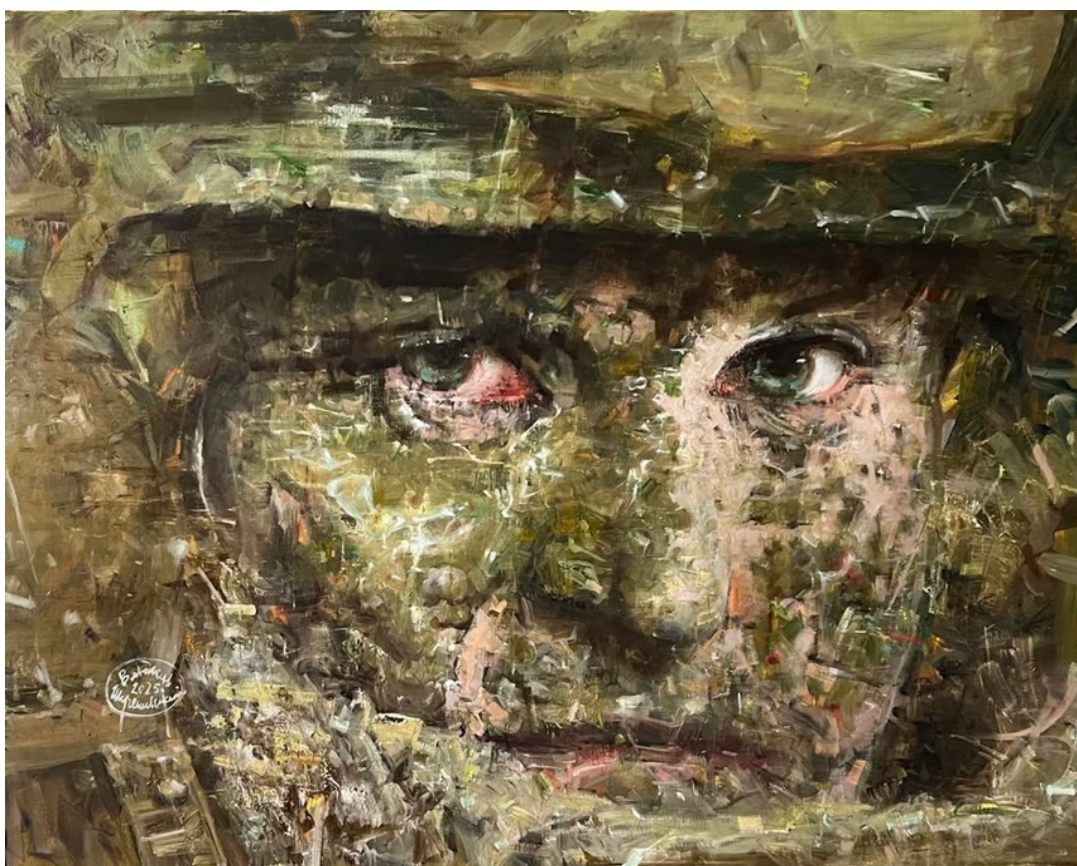
Іл. 5. Ковтун Віктор. Фіксація злочинів. 2023.

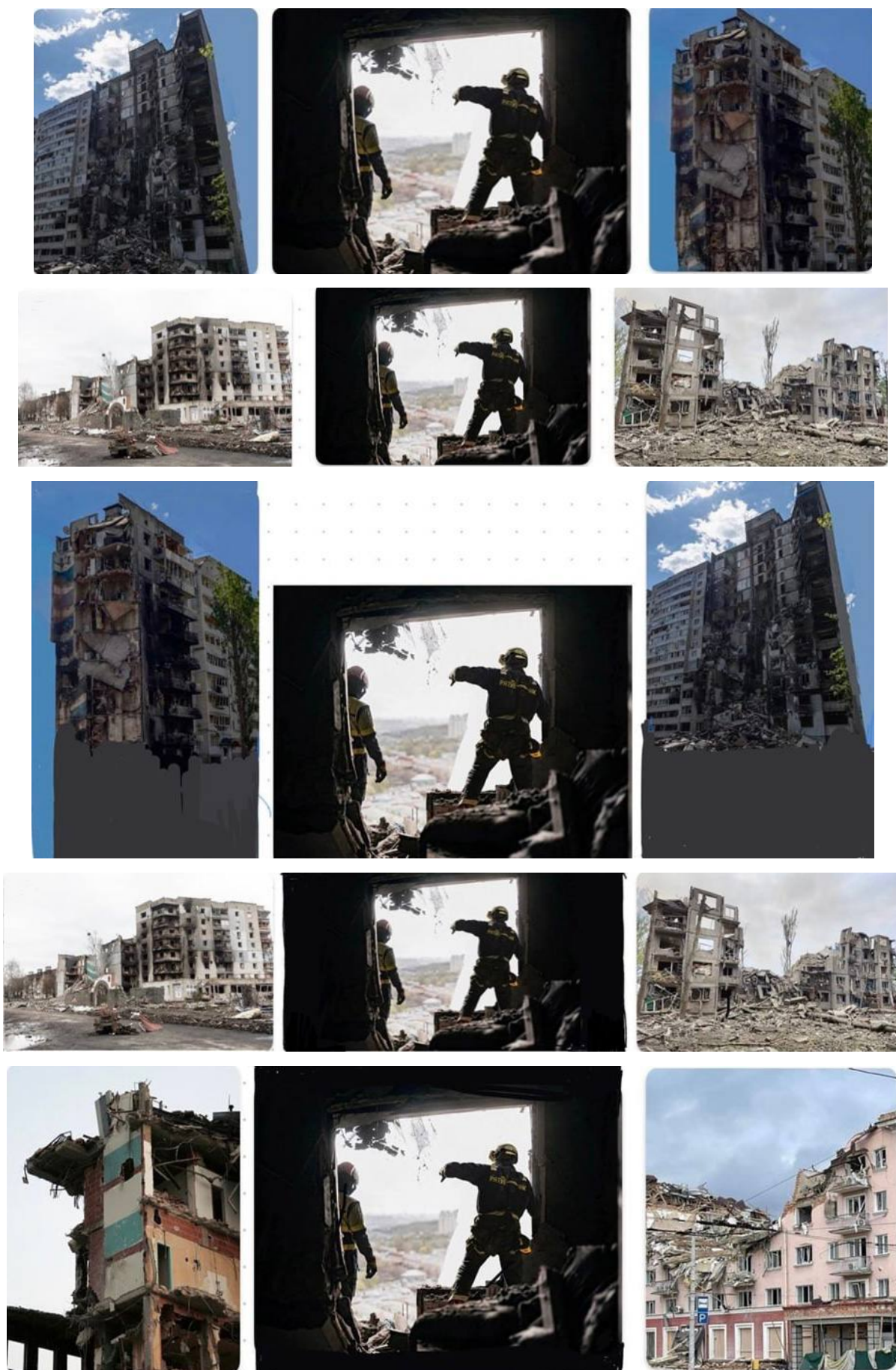
Іл. 6. Ковтун Віктор. Хроніки війни. 2022.

Іл. 9. Шерешевський Владислав. Дороги війни. 2023.

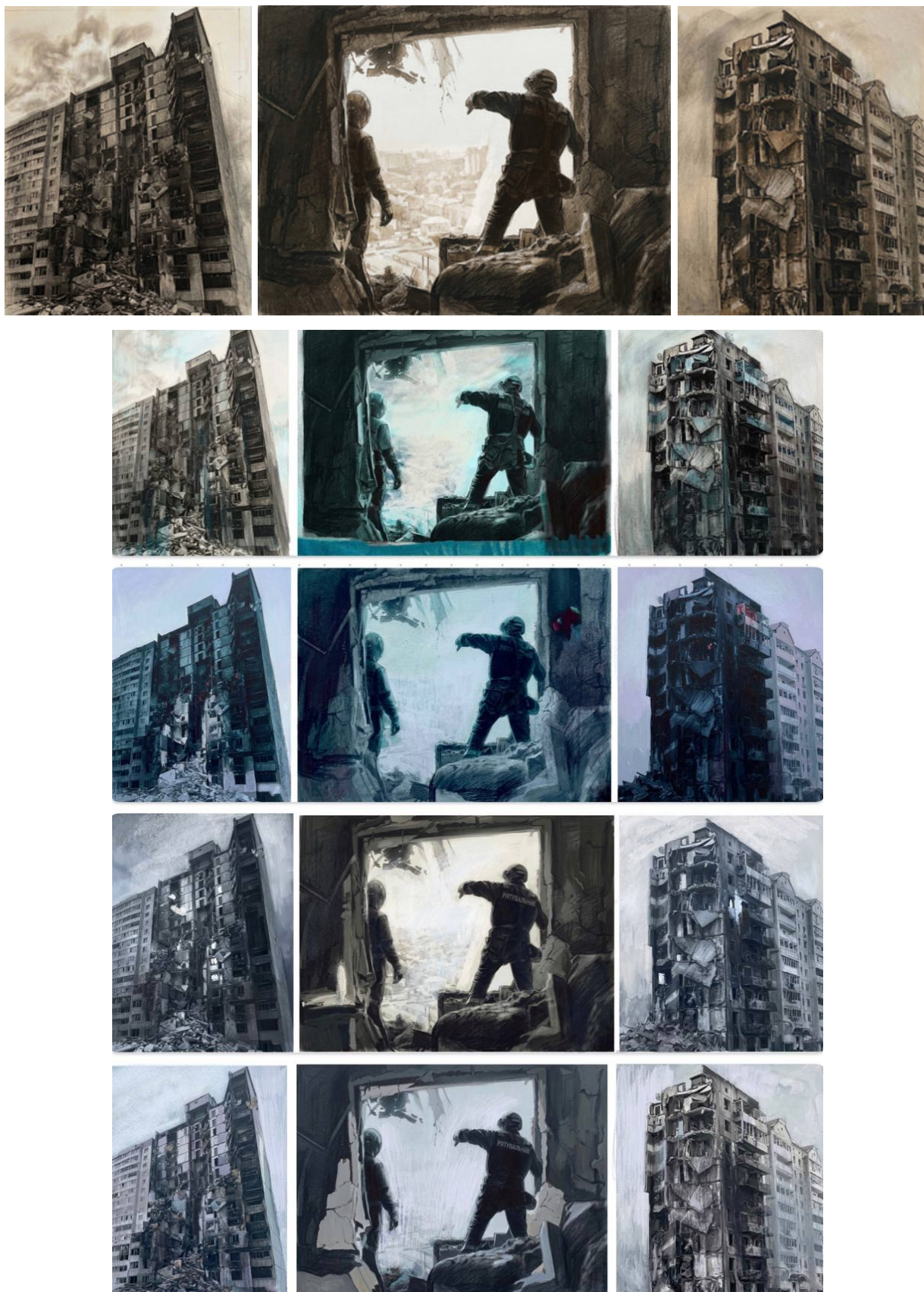
Іл. 10. Шерешевський Владислав. Ворога знищено. 2025.

Іл. 11. Композиційні і стилістичні пошуки до дипломного проекту

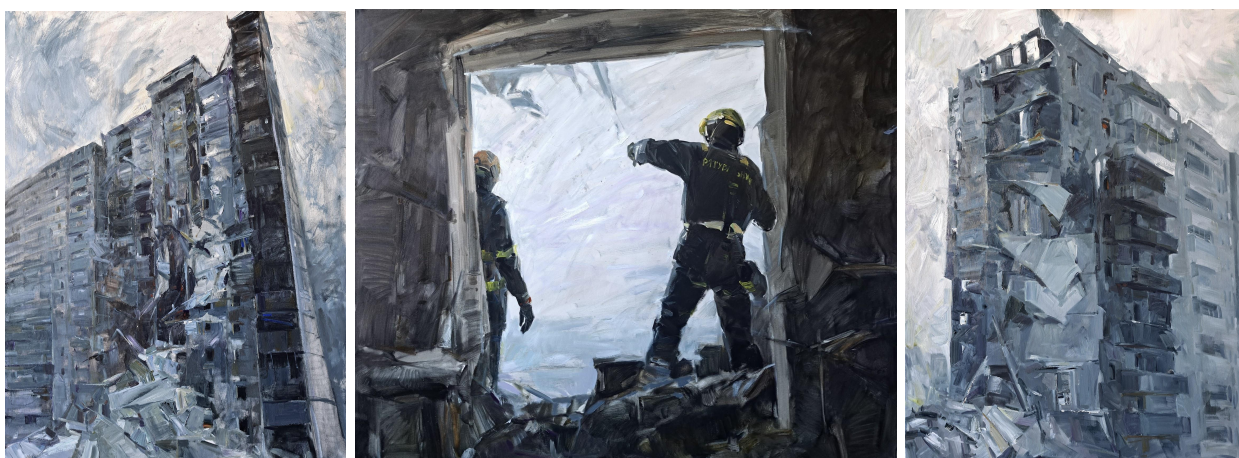
Іл. 12. Картон до дипломної роботи

Іл. 13. Кольорові пошуки до дипломного проекту

Іл. 14. Рисунок на полотні

Іл. 15. Чупріна А. Д. Дипломна робота «Герої без зброї: сенс служіння та людяність». 2026